

Sygn. akt I KK 200/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 czerwca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tomasz Artymiuk (przewodniczący)
SSN Jacek Błaszczyk
SSN Marek Pietruszyński (sprawozdawca)

Protokolant Anna Kuras

w sprawie **J. S.**

w przedmiocie odszkodowania i zadośćuczynienia na podstawie ustawy z dnia 23 lutego 1991 roku o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, po rozpoznaniu w dniu 7 czerwca 2022 r. w Izbie Karnej na posiedzeniu w trybie art. 535 § 5 k.p.k.

kasacji pełnomocnika wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 18 października 2021 r., sygn. II AKa [...], utrzymującego w mocy wyrok Sądu Okręgowego w L. wyrok z dnia 27 maja 2021 r., sygn. akt III Ko [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w. [...] do ponownego rozpoznania w
postępowaniu odwoławczym.**

UZASADNIENIE

J. S. wystąpił z wnioskiem o zadośćuczynienie na podstawie art. 8 w zw. z art. 11 ust. 1 ustawy z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego żądając zasądzenia 300.000,00 zł tytułem zadośćuczynienia i odszkodowania z ustawowymi odsetkami od dnia uprawomocnienia się orzeczenia do dnia zapłaty oraz zasądzenia od Skarbu Państwa na rzecz pełnomocnika z urzędu kosztów pomocy prawnej udzielonej wnioskodawcy z urzędu.

Sąd Okręgowy w L., wyrokiem z dnia 27 maja 2021 r., sygn. akt III Ko [...], umorzył postępowanie w sprawie na podstawie art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k.

Na skutek apelacji wywiedzionej przez pełnomocnika wnioskodawcy Sąd Apelacyjny w [...], wyrokiem z dnia 18 października 2021 r., sygn. II AKa [...], utrzymał w mocy zaskarżony wyrok i orzekł o kosztach postępowania.

Z kasacją wystąpiła pełnomocnik wnioskodawcy zaskarżając wyrok Sądu odwoławczego w całości. Skarżąca zarzuciła rażące i mające istotny wpływ na treść orzeczenia naruszenie przepisów prawa materialnego, a mianowicie art. 8 ust. 4 w zw. z ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (zwanej dalej ustawą lutową), polegające na niezasadnym uznaniu, iż uprzednio zasądzone, na podstawie art. 487 § 1 k.p.k. z 1969 r., na rzecz wnioskodawcy J. S. postanowieniem Sądu Wojewódzkiego w L. z dnia 25 maja 1992 r. w sprawie o sygn. III Ko [...] odszkodowanie i zadośćuczynienie za niesłuszne skazanie, uniemożliwia dochodzenie od Skarbu Państwa odszkodowania za doznaną szkodę i zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w trybie przepisów ustawy lutowej, co skutkowało bezpodstawnym utrzymaniem w mocy wyroku Sądu Okręgowego w L. z dnia 27 maja 2021 r. w sprawie o sygn. akt III Ko [...] umarzającego postępowanie na podstawie art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k.

Podnosząc powyższe zarzuty, w oparciu o przepis art. 537 § 1 i 2 k.p.k. skarżąca wniosła o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

W pisemnej odpowiedzi na kasację prokurator wniósł o jej oddalenie jako oczywiście bezzasadnej.

Sąd Najwyższy zważył co następuje.

Kasację należało uznać za zasadną w stopniu wymaganym przepisem art. 535 § 5 k.p.k. Umożliwiło to uwzględnienie nadzwyczajnego środka zaskarżenia w całości na posiedzeniu bez udziału stron.

Poza sporem w niniejszej sprawie pozostaje fakt, że wnioskodawca domagał się zasądzenia na jego rzecz dodatkowego odszkodowania rekompensującego osiągnięcie niższych dochodów i zadośćuczynienia uwzględniającego charakter działalności za którą został skazany oraz doznany na skutek tego skazania uszczerbek psychiczny - ponad kwotę 28.333.825 zł zasądzoną na podstawie art. 487 § 1 Kodeksu postępowania karnego z 1969 r. (dalej jako: d.k.p.k.) prawomocnym postanowieniem Sądu Wojewódzkiego w L. z dnia 25 maja 1992 r., sygn. akt III Ko [...], w następstwie uniewinnienia go, po uwzględnieniu rewizji nadzwyczajnej, od popełnienia czynu z art. 46 ust. 1 i 2 dekretu z 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym.

Z kolei wyrokiem Sądu Okręgowego w W. z 18 maja 2009 r., sygn. akt III Ko [...], utrzymanym w mocy wyrokiem Sądu Apelacyjnego w [...] z 12 listopada 2009 r., sygn. akt II AKa [...], na podstawie art. 8 ust. 1 i 1a ustawy z 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego oddalono wniosek J. S. o uzupełniające odszkodowanie i zadośćuczynienie, przy czym roszczenie wnioskodawcy dotyczyło wyłącznie odszkodowania uzupełniającego związanego z utratą prawa do nabycia akcji K. [...] SA wskutek zwolnienia go z H. [...] G. w stanie wojennym.

Sąd I instancji stanął na stanowisku, że żądanie dodatkowego odszkodowania o charakterze rehabilitacyjnym (tj. wydanym w trybie ustawy

lutowej) jest niedopuszczalne w sytuacji, gdy wobec wnioskodawcy orzeczono już odszkodowanie o takim charakterze, tj. rehabilitacyjnym. Orzeczeniu zasądzającemu roszczenie w sytuacji tożsamości o charakterze podmiotowym (tożsamość osoby wnioskującej) i przedmiotowym (tożsamość podstawy faktycznej żądania jaką jest niesłuszne pozbawienie wolności) przysługuje przymiot prawomocności i będący jego konsekwencją stan powagi rzeczy osądzonej. Ponadto Sąd Okręgowy uznał, że brak jest również podstaw do dochodzenia przez J. S. dodatkowego odszkodowania i zadośćuczynienia na podstawie art. 8 ust. 4 ustawy lutowej. Przepis ten, zdaniem Sądu pozwala zasądzić dodatkowe odszkodowanie pomimo tego, że w wyniku rewizji nadzwyczajnej, kasacji lub wznowienia postępowania prawomocnie zasądzono już wnioskodawcy odszkodowanie (przełamując na zasadzie wyjątku stan powagi rzeczy osądzonej), ale gdy jednocześnie za owym dodatkowym odszkodowaniem przemawiają względy słuszności, a nadto gdy do prawomocnego zasądzenia odszkodowania doszło na podstawie przepisów d.k.p.k. jeszcze przed wejściem w życie ustawy lutowej. Tymczasem wobec J. S. w wyniku rewizji nadzwyczajnej prawomocnie zasądzono odszkodowanie postanowieniem Sądu Wojewódzkiego w L. z 25 maja 1992 r., a zatem już po wejściu w życie ustawy lutowej, tj. po 24 maja 1991 r.

Rozpoznając podniesiony w apelacji zarzut obrazy prawa materialnego, w części odnoszącej się do art. 8 ust. 4 ustawy lutowej Sąd Apelacyjny przyjął, że przepis ten pozwala na zasądzenie dodatkowego odszkodowania przy przełamaniu zasady powagi rzeczy osądzonej. Konieczne jest jednakże łączne zaistnienie dwóch przesłanek: 1) gdy za dodatkowym odszkodowaniem przemawiają względy słuszności, jak również 2) zasądzenie odszkodowania na podstawie przepisów kodeksu postępowania karnego jeszcze przed wejściem w życie ustawy lutowej. Ze względu na to, że ta ostatnia przesłanka nie została w sprawie spełniona, do czego nawiązał Sąd *meriti*, trafność zaskarżonego apelacją wyroku nie budziła, zdaniem Sądu odwoławczego, wątpliwości.

Analiza omawianego przepisu, przeprowadzona wprowadzie przez Sąd odwoławczy z obszernym odwołaniem do orzecznictwa, okazała się niepełna, a przez to wadliwa.

Rozważania rozpocząć należy od przypomnienia, że osobie, wobec której stwierdzono nieważność orzeczenia albo wydano decyzję o internowaniu w związku z wprowadzeniem w dniu 13 grudnia 1981 r. w Polsce stanu wojennego, przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę wynikłe z wydania lub wykonania orzeczenia albo decyzji. W razie śmierci tej osoby uprawnienie to przechodzi na małżonka, dzieci i rodziców (art. 8 ust. 1 ustawy lutowej). Trafna jest również konstatacja, że – co do zasady – istnieje możliwość wysuwania uzupełniających roszczeń przez osoby, którym zasądzono odszkodowanie i zadośćuczynienie na skutek orzeczeń wydanych po rozpoznaniu rewizji nadzwyczajnej, kasacji lub wznowienia postępowania. Ustawa lutowa przewiduje jednak w tym zakresie wyjątek. Otóż w art. 8 ust. 4 określono, że ust. 1 tego przepisu nie ma zastosowania, jeżeli w wyniku rewizji nadzwyczajnej, kasacji lub wznowienia postępowania prawomocnie zasądzono odszkodowanie, chyba że za jego zastosowaniem przemawiają względy słuszności. Treść wymienionego przepisu ustawy lutowej stanowi więc wyłom w zasadzie *res iudicata*, albowiem ustawodawca wprowadza tu możliwość ponownego rozpoznania sprawy, mimo że wcześniej zapadło już rozstrzygnięcie w warunkach identyczności stron i tożsamość przedmiotu procesu. W takiej sytuacji nie jest dopuszczalne wydanie orzeczenia o umorzeniu postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. (zob. wyroki SN: z dnia 25 lutego 2010 r., IV KK 403/09; z dnia 27 sierpnia 2015 r., III KK 256/15 i postanowienie SN z dnia 26 lutego 2015 r., III KK 13/15). Za dopuszczalnością ponownego wystąpienia o rekompensatę szkód i krzywd silnie przemawia również i to, iż ustawa lutowa dotyczy wyłącznie represjonowania za działalność niepodległościową, podczas gdy przewidziane w art. 487 d.k.p.k. i art. 552 k.p.k. podstawy prawne dochodzenia roszczeń z tytułu niesłusznego skazania aspektu tego nie uwzględniają. To ostatnie spostrzeżenie nie pozostaje bez znaczenia także dla oceny dalszych argumentów przedstawionych przez orzekające w sprawie Sądy. Podstawową bowiem okolicznością niedostrzeżoną w zaskarżonym kasacją wyroku, jak i poprzedzającym go wyroku Sądu *meriti* było to, że osoby represjonowane po dniu 31 grudnia 1956 r. nabyły uprawnienia do dochodzenia roszczeń odszkodowawczych za działalność niepodległościową dopiero od dnia 18

listopada 2007 r., to jest z dniem wejścia w życie noweli z dnia 19 września 2007 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 191, poz. 1372) zmieniającej brzmienie art. 8 ust. 1 ustawy lutowej. Modyfikacja tego ostatniego przepisu ma nieodzowne znaczenie także dla prawidłowej wykładni art. 8 ust. 4 tej ustawy. Innymi słowy, znaczenie dla dochodzenia roszczeń, w tym – uzupełniających, w trybie art. 8 ust. 4 ustawy, ma nie tylko wejście w życie samej ustawy lutowej, ale również jej nowelizacji, na co trafnie zwrócono uwagę w aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. wyrok SN z dnia 23 stycznia 2019 r., V KK 111/18, OSNKW 2019, nr 3, poz. 18; postanowienie SN z dnia 26 lutego 2015 r., III KK 13/15).

Orzekające w sprawie Sądy nie rozważyły wspomnianej okoliczności także w płaszczyźnie rzeczywistych żądań wnioskodawcy składanych w niniejszym postępowaniu. Oczywiste jest, że bowiem, że orzeczenie z 1992 r. zasądzaące J. S. odszkodowanie i zadośćuczynienie nie uwzględnia – wyłaniającego się z oczywistością z omawianej noweli – pierwiastka działalności niepodległościowej, który nie podlegał badaniu przez Sąd Okręgowy w 1992 r., a to wobec ówczesnego brzmienia art. 8 ust. 1 ustawy lutowej. Z kolei analiza materiałów postępowania Sądu Apelacyjnego w [...], objętych wyrokiem z dnia 12 listopada 2009 r., sygn. akt II AKa [...], kiedy to powołany wyżej przepis obowiązywał już w znowelizowanej formie, nie wskazuje, jakoby przedmiot tego postępowania pokrywał się z roszczeniami dochodzonymi w postępowaniu niniejszym.

Jeżeli więc uznać, że w sprawie istnieje podstawa do ubiegania się przez wnioskodawcę określonych roszczeń wynikających z jego działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, których nie mógł on dochodzić w całości przed wejściem w życie noweli ustawy lutowej, albo – już po wejściu w życie tej noweli – nie rozstrzygnięto o nich prawomocnie, a zarazem względy słuszności przemawiają za uwzględnieniem roszczenia, odwołanie się do zasady wynikającej z art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. było niedopuszczalne i stanowiło skutek obrazy prawa materialnego, a to art. 8 ust. 4 ustawy lutowej. Negatywna przesłanka procesowa w postaci powagi rzeczy osądzonej (art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k.) zachodzi bowiem wówczas, gdy wnioskodawca uzyskał wcześniej na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób

represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (np. art. 8 ust. 1) rekompensatę za represje, jakie go dotknęły z tytułu takiej działalności, a następnie wystąpił o zasądzenie uzupełniającego odszkodowania i zadośćuczynienia na podstawie art. 8 ust. 4 tej ustawy, przy braku nowego (innego) tytułu prawnego (zob. postanowienie SN z 10.04.2019 r., IV KK 14/18).

Afirmacja takiego stanu rzeczy przez Sąd odwoławczy świadczy o naruszeniu w stopniu rażącym art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. w zw. z art. 433 § 2 k.p.k., co miało istotny wpływ na treść orzeczenia bezpodstawnie zamykając wnioskodawcy drogę do dochodzenia roszczeń objętych wnioskiem. Spełnione są więc obie przesłanki z art. 523 § 1 k.p.k. wymagane do uwzględnienia wywiedzionej w imieniu wnioskodawcy kasacji.

Ponownie rozpoznając sprawę Sąd odwoławczy uwzględni przedstawione wyżej uwagi oraz i zapatrywania Sądu Najwyższego i dokona ponownej, rzetelnej kontroli odwoławczej zaskarżonego apelacją wyroku.

Z tych wszystkich względów orzeczono jak w części dyspozytywnej.

[a.s.]